

ПОПЕРЕДНІЙ ВИСНОВОК

про наявність підстав для звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 2 ст. 3, пп. 8 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» у частині, що вимагає сплату судового збору за подання апеляційних скарг на ухвали суду, постановлені за заявою, передбаченою ст. 345-1 ГПК України

Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду спільно з департаментом аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду підготували попередній висновок про наявність підстав для звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 2 ст. 3, підп. 8 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» у частині, що вимагає сплату судового збору за подання апеляційних скарг на ухвали суду, постановлені за заявою, передбаченою ст. 345-1 ГПК України.

Зміст звернення колегії суддів Північного апеляційного господарського суду у складі колегії суддів Колесник Р. М. (головуючий суддя), Горбасенко П. В., Сковородіна О. М. (вх. № 1785/0/22-26 від 05.06.2026).

Господарський суд Київської області ухвалою від 26.03.2026 відмовив у задоволенні заяви про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення у справі № 911/2757/18.

Зазначену ухвалу оскаржено до суду апеляційного інстанції. Скаржник просив скасувати ухвалу суду першої інстанції та задовольнити заяву про встановлення судового контролю за виконанням рішення суду.

Колегія суддів Північного апеляційного господарського суду постановила ухвалу про відкриття апеляційного провадження за скаргою на ухвалу Господарського суду Київської області від 26.03.2026 у справі № 911/2757/18 без сплати судового збору, застосувавши положення ч. 6 ст. 11 ГПК України, та, відповідно, норми Конституції України як норми прямої дії.

Водночас колегія суддів зробила висновок щодо невідповідності ч. 2 ст. 3 та підп. 8 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» положенням ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 55, ст. 129 Конституції України в частині, що уможливлюють справляння судового збору за подання апеляційних скарг на ухвали суду, «постановлені в порядку ст. 345¹ ГПК

України», а також звернулася до Верховного Суду для вирішення питання щодо внесення відповідного подання до Конституційного Суду України.

Колегія суддів виходила з того, що норми Закону України «Про судовий збір» не передбачають стягнення судового збору за подання заяви за ст. 345-1 ГПК України, але згідно з підп. 8 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» уможливорює стягнення судового збору за подання до господарського суду апеляційних скарг на ухвали суду, постановлені за результатами розгляду такої заяви.

Суд зауважив, що виконання судового рішення є умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, а визначена процесуальним законодавством процедура судового контролю за виконанням судового рішення спрямована на забезпечення обов'язкового виконання судового рішення для реального захисту та поновлення прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення.

З огляду на зміст звернення судовий збір не може стягуватися ані за подачу заяви, передбаченої ст. 345-1 ГПК України, ані у зв'язку з оскарженням ухвал, винесених за результатами її розгляду.

Крім цього, колегія суддів спиралася на зміст рішення Конституційного суду України від 01.03.2023 № 2-р(II)/2023 у справі № 3-27/2022(54/22), в якому наголошено на тому, що невиконання або неможливість реального виконання судових рішень через відсутність дієвих механізмів судового контролю порушує конституційне право на судовий захист та суперечить принципу верховенства права.

Також у зверненні враховано висновки Верховного Суду, наведені у постановках від 11.03.2026 у справі № 290/852/22, від 24.09.2025 у справі № 400/464/24 та від 08.04.2025 у справі № 260/9470/23, за якими особа, що отримала на свою користь судові рішення, з урахуванням конституційного принципу обов'язковості судового рішення, закріпленого у п. 9 ч. 1 ст. 129-1 Основного Закону України, не повинна сплачувати судовий збір за звернення до суду з вимогою забезпечити виконання судового рішення (встановлення судового контролю), яке набрало законної сили, якщо законом прямо не встановлено обов'язок сплати такого збору.

Колегія суддів також взяла до уваги підхід, застосований Конституційним Судом України у рішенні № 2-р/2026 від 10.03.2026 щодо визнання ч. 2 ст. 3 Закону України «Про судовий збір» такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) в тім, що вона уможливорює справляння судового збору «за подання апеляційної скарги і касаційної скарги на ухвали суду», постановлені в порядку ст. 382, 383 КАС України.

Оцінка наявності ознак обґрунтованості / необґрунтованості звернення до Конституційного Суду України з відповідним поданням

Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

У ч. 1, 2 ст. 55 Основного закону зазначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

У статті 129-1 Конституції України, зокрема, визначено, що суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Положення п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України передбачають, що однією із основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках на касаційне оскарження судового рішення.

Господарський суд може здійснювати судовий контроль за виконанням судового рішення у порядку, встановленому розділом VI Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України).

Закон України від 21.11.2024 № 4094-IX розділ VI ГПК України доповнив ст. 345-1 – 345-4.

Ст. 345-1 ГПК України надає стягувачу право звернутися до суду, який постановив судове рішення, із заявою про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення.

З огляду на наявність зазначеної заяви уповноважений суд може вжити такі заходи судового контролю за виконанням судового рішення:

- постановити за результатами розгляду заяви ухвалу про відмову в її задоволенні, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку; при цьому постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду цієї ухвали є остаточною і оскарженню не підлягає (ч. 2, 5 ст. 345-2 ГПК України);
- або ухвалу про задоволення заяви та зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення, яка є остаточною і оскарженню не підлягає, а заперечення на таку ухвалу включаються до апеляційної скарги на судове рішення, ухвалене за наслідками розгляду звіту про виконання судового рішення (ч. 2, 6 ст. 345-2 ГПК України);

- розглянути звіт про виконання судового рішення та за наслідками його розгляду ухвалити відповідне рішення – постановити ухвалу про прийняття або відмову у прийнятті звіту, яку може бути оскаржено в апеляційному порядку за правилами ч. 5 ст. 345-2 цього Кодексу (ст. 345-3, 345-4 ГПК України).

Отже, в межах судового контролю за виконанням судових рішень, що здійснюється на підставі поданої відповідно до ст. 345-1 ГПК України заяви, можуть бути оскаржені до господарського суду апеляційної інстанції такі ухвали:

- ухвали про відмову в задоволенні заяви про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення;
- ухвали про прийняття або відмову у прийнятті звіту.

Правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначає Закон України «Про судовий збір».

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про судовий збір» судовий збір справляється:

- за подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством та Кодексом України з процедур банкрутства;
- за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом;
- за видачу судами документів;
- у разі ухвалення судового рішення, передбаченого цим Законом.

Цей Закон, зокрема його ст. 4 «Розміри ставок судового збору», не передбачає сплати судового збору за подання скарг та заяв з підстав, визначених розділом VI «Судовий контроль за виконанням судових рішень» ГПК України, зокрема ставки судового збору за заявою, що подається згідно зі ст. 345-1 ГПК України.

У частині другій ст. 3 Закону України «Про судовий збір» наведений виключний перелік об'єктів, за які не справляється судовий збір.

Згідно з цією нормою до такого переліку не належать скарги та заяви, пов'язані з контролем судових рішень.

Тож за подання до суду, який ухвалив судові рішення, будь-якої заяви про встановлення судового контролю за виконанням рішення суду, у т. ч. заяви про

зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення за статтею 345-1 ГПК України, якої стосується це конституційне подання, судовий збір не справляється.

Водночас відповідно до підп. 8 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» за подання до господарського суду апеляційної скарги на ухвалу суду справляється судовий збір, розміром одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У рішенні Конституційного Суду України від 01.03.2023 № 2-р(II)/2023 у справі № 3 - 27/2022 (54/22), зокрема, зазначено, що судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом у юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення; держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дасть змогу особі, на користь якої ухвалено судові рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси. Невиконання державою обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення суперечить приписам п. 9 ч. 2 ст. 129, ч. 1, 2 ст. 129-1 Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, нівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено ч. 1 ст. 8 Конституції України. Судовий контроль за виконанням судового рішення, метою якого є забезпечення своєчасного захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, окрім розв'язання судом низки процесуальних питань, охоплює також і контроль, під час якого оцінюється законність дій боржника, який зобов'язаний виконати рішення суду, тобто він спрямований на недопущення зловживань з боку боржника під час вчинення дій на виконання рішення суду. Брак визначених на законодавчому рівні належних і дієвих національних юридичних механізмів, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи, може призвести до невиконання державою позитивного обов'язку виконати судові рішення (як невіддільного складника права кожного на судовий захист) з огляду на ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов'язковості судових рішень, які набрали законної сили, чим спричинить порушення права особи на доступ до суду, знівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, встановленого ч. 1 ст. 8 Конституції України.

Щодо обов'язку сплати судового збору в порядку судового контролю за виконанням рішення суду Конституційний Суд України зазначив, що «виконання судового рішення є доконечною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист»; «розгляд апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до статті 447 ЦПК України, пов'язаний із потребою сплати особою судового збору ... має місце необґрунтоване втручання в

право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення (підп. 4.5 п. 4 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 13.05.2024 № 6-р(II)/2024).

Конституційний Суд України у рішенні № 2-р/2026 від 10.03.2026 визнав неконституційною ч. 2 ст. 3, підп. 5 п. 3 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» в тім, що вони уможливають справляння судового збору «за подання апеляційної скарги і касаційної скарги на ухвали суду», постановлені в порядку ст. 382, 383 Кодексу адміністративного судочинства України, оскільки вони суперечать ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 55, ст. 129-1 Конституції України.

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі Luciano Rossi v. Italy від 15.11.2002 (заява № 30530/96) зазначив: «Право на суд, у тому вигляді, як воно гарантоване статтею 6 Конвенції, охоплює також виконання остаточних, зобов'язальних судових рішень, які в державах, що визнають верховенство права, не можуть залишатись невиконаними на шкоду будь-якій зі сторін» (§ 33).

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі Apostol v. Georgia від 28.11.2006 (заява № 40765/02) наголосив, що «наявність остаточного та такого, що підлягає примусовому виконанню, судового рішення на користь заявника, яке набрало законної сили, навпаки, свідчить про те, що його судовий спір був обґрунтованим. Отже, покладення обов'язку сплатити витрати для того, щоб це рішення було виконано, є обмеженням суто фінансового характеру і тому вимагає особливо ретельної перевірки з погляду інтересів правосуддя» (§ 60); виконання обов'язку щодо забезпечення дійових прав за п. 1 ст. 6 Конвенції не означає лише брак утручання, але може вимагати від держави вжиття різних форм позитивних дій. Суд вважає, що, перекладаючи на заявника відповідальність за фінансове забезпечення організації виконавчого провадження, держава намагалася уникнути свого позитивного обов'язку організувати систему виконання судових рішень, яка була б дійовою як відповідно до приписів права, так і на практиці» (§ 64).

Відповідно до висновків Верховного Суду, зазначених у постановах від 11.03.2026 у справі № 290/852/22, від 24.09.2025 у справі № 400/464/24, від 08.04.2025 у справі № 260/9470/23, особа, яка отримала на свою користь судові рішення, враховуючи конституційний принцип обов'язковості судового рішення, закріплений у п. 9 ч. 1 ст. 129-1 Основного Закону України, не повинна сплачувати судового збору за звернення до суду з вимогою забезпечити виконання судового рішення (встановлення судового контролю), яке набрало законної сили, якщо законом прямо не встановлено обов'язку сплати такого збору.

З огляду на наведене обов'язок сплати судового збору за подання апеляційних скарг на ухвали суду, постановлені за заявою, передбаченою ст. 345-1 ГПК України, не можна вважати справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення, що є невіддільним складником права на доступ до суду, оскільки особа, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви та домоглася ухвалення на свою користь обов'язкового судового рішення, повинна додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Держава не може покладати на особу додаткового фінансового тягаря за свій обов'язок щодо забезпечення виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Застосування іншого підходу не відповідало б Конституції України, зазначеним рішенням Конституційного Суду України, рішенням Європейського суду з прав людини та судовій практиці Верховного Суду.

З урахуванням викладеного – є підстави для звернення до Конституційного Суду України з відповідним конституційним поданням.

Голова Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

Лариса РОГАЧ